

Fotó: Bv. fotó

Szabados Dávid

120 ÉVE SZOLGÁLATBAN – A SOMOGY VÁRMEGYEI BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZET MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

A szabadságvesztés, mint büntetési forma hosszú fejlődés eredményeként nyerte el mai formáját. A magyar jogtörténetben már Szent László és III. András törvényei is tartalmaztak tömlöcbüntetést, Werbőczy István Tripartituma¹ pedig a fogvatartás alapvető szabályait rögzítette. A XIX. század utolsó két évtizede a polgárosodás folyamatában volt előremutató, ekkor jelent meg ugyanis a 1878. évi V. törvény, közismert nevén a Csemegi-kódex, amely az első, magyar nyelven íródott, átfogó büntetőtörvénykönyv volt. A Csemegi-kódex jelentőségét mutatja, hogy a mai, modern büntetés-végrehajtást a kódex kiadásának évétől datáljuk. A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet fennállásának 120. évfordulója alkalmat ad arra, hogy visszatekintsünk az intézet történetére, társadalmi szerepére és szakmai fejlődésére. Jelen tanulmányban be szeretném mutatni az intézet történetének jelentősebb eseményeit, kötődését a társadalomhoz és az igazságügy szervezetrendszeréhez. A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet épületének alapkövetétele 1905-ben, 120 éve történt. Az intézet kiállta a XX. század kihívásait, teljesítette a XXI. század eddig támasztott modernizációs követelményeit és továbbra is töretlenül működik az igazság védelmében.

ÉVFORDULÓK

Tervezés és építkezés

A Fejér Lajos és Ritter Ignác által szerkesztett „Magyar Pályázatok” című építészeti folyóirat II. évfolyamának 4. számában jelent meg „a kaposvári törvénykezési épület és fogház pályatervei”² megnevezésű pályázat. A kiírás a tervek elkészítésére vonatkozott az alábbi feltételek szerint:

- „1. A pályázatban csak hazai építészek vehetnek részt.
2. A pályázat titkos és így a tervek jelige alatt nyújtandók be.
3. Csak vázlattervek kívántatnak 1: 200 léptékben készítve, még pedig minden emeletsornak egy alaprajza, az épületek egymástól eltérő homlokzatáról egy-egy homlokzati rajz és a tervezet megértéséhez szükséges metszetrajzok.

1 Magyarul Hármaskönyv

2 Fejér L., Ritter I. (1904) p. 2.

4. *A tervekhez átlagos köbtartalom szerint számítandó költségvetés, valamint magyar nyelven szerkesztendő műszaki tervleírás csatolandó.*
5. *Az építő költségek a 600,000 koronát meg nem haladhatják, mely összegben az összes belső építő berendezések és felszerelések, valamint a telekredezés költségei is bennfoglaltatnak.*
6. *Az építő program, valamint a teleknek a magassági adatokat is tartalmazó helyszínrajza a hivatalos órák alatt az igazságügyministerium segédhivatalának főigazgatójánál díjtalanul átvehető.*
7. *Távlatrajzok nem kívántatnak.*
8. *A pályatervek a lepecsételt és a szerző nevét tartalmazó jeligés levéllel együtt lepecsételve.”*

A pályázatot 1903. április 15. 12:00 óráig kellett benyújtani. A fogházépület tervezésekor az alábbi helyiségek elkészülését várták el a „célszerűség és ujabbkori igényeknek” való megfelelése érdekében.³

- „I. Örmesteri lakás, mely áll: 1 szoba 30 m²; 1 konyha 24 m²; 1 kamra 12 m²; összesen 66 m².
- II. Felügyelői lakás, mely áll: 2 szoba, egyenként 30 m²; 1 konyha 24 m²; 1 kamra 12 m²; összesen 96 m².
- III. 1 szoba az iroda részére 24 m²; 1 szoba az örmester részére 18 m²; összesen 42 m².
- IV. Örtanya egy szoba 54 m².
- V. Szoba az inspetiós és látogatók részére 18 m².
- VI. Fogház konyha 35 m².
- VII. Kamra 18 m².
- VIII. Mosókonyha 36 m².
- IX. Fürdő 30 m².
- X. Fertőtlenítő 18 m².
- XI. Kórház, mely áll; 1 szoba 36 m²; 2 szoba 24 m²; 1 szoba 18 m³; összesen 102 m².
- XII. Iskola és imaterem: 1 szoba 48 m²; 1 szoba 42 m²; összesen 90 m².
- XIII. Rabmunkaterem és áruraktár: 1 szoba 54 m²; 1 szoba 36 m²; összesen 90 m².
- XIV. Rabruharaktár és kamrák: 1 szoba 54 m²; 2 szoba egyenként 19 m²; összesen 66 m².
- XV. Lithographia 30 m².
- XVI. 10 magán zárka à 12 m²; összesen 120 m².
- XVII. Társaszárka 12 szoba à 36 m²; összesen 432 m².
- XVIII. Halottas kamra 18 m².
- XIX. Egy szoba a tanítók és a lelkészek részére 18 m². Összesen 1380 m².

Kellő számú lépcsők, folyosók és árnyékszékek elhelyezésére különös gond fordítandó. Az épület részben alapinczézve tervezendő, a fáskamrák, szénraktárak és lomtárak elhelyezésére.”

3 Fejér L., Ritter I. (1904) p. 3.

A fenti adatokat kielemezve, véleményem szerint egyértelműen megállapítható az akkori társadalom humanizációs igénye. A fogházépület tervezett helyiségei között található társas- és magánzárka, amely közvetlenül utal arra, hogy a fogvatartottak izolációja bizonyos esetekben szükséges, azonban a magatartási szabályok betartása mellett közösségben is elhelyezhetők. Ez a felfogás a mai napig nem változott. A renitens, a büntetés-végrehajtási szervezet által meghatározott magatartási szabályokat súlyosan megsértő fogvatartott kiemelése a társas közösségből a XXI. századra fegyelmi fenytési formává, magánzárkássá módosult. A fogvatartottak ellátását szolgáló kórház 102 m², az ételmezést biztosító konyhát 35 m², a munkáltatás megvalósítására szolgáló munkatermet 90 m² alapterületűre tervezték. A fogvatartottak oktatását, vallásgyakorlását iskola és imaterem biztosította.

A különböző társadalmi és politikai csatározások késleltették a fogház építésének megkezdését. A „Somogyi Hírlap”⁴ az alábbi kritikával illette az igazságügyi minisztériumot: *„A kaposvári törvénykezési palota építésével úgy látszik, az igazságügyi minisztériumban nem nagyon sietnek. Erre mutat az a körülmény, hogy a kaposvári kir. törvényszék elnöke kérdést intézett a miniszterhez, az igazságügyi palota telkét bérbé adhatja-e az idén is a katonatisztikarnak, amely ott tenispályát rendez be. A miniszter válasza igenlő volt, amiből kitűnik, hogy a kaposvári törvényszék s a vele kapcsolatban lévő ügyészségi fogház fölépítése, melyre pedig már égető szükség lenne, a jövő évre lett elodázva. A törvénykezési palota építkezésének kérdéséhez különben legközelebb több szavunk lesz”*.

A fogház épületének tervrajzát csak 1904. augusztus 15-én küldték meg a minisztériumba. Az igazságügy-miniszter Marton Ákos, Károlyi Kázmér és Rioner Márkus⁵ terveit fogadta el. A Kaposváron található börtönépület építési munkáinak megkezdése előtti versenytárgyalásról számol be a „Somogyi Hírlap” 1905. március 08-i száma. A kaposvári törvénykezési épület és fogház építési munkáinak biztosítására, Dorner Zoltán kir. törvényszéki elnök által, Scholz Gyula kir. főmérnök, Rásky József kir. alügyész és Pártay Géza irodaigazgató jelenlétével tartották meg a versenytárgyalást, 1905. március 07-én. Az intézet megépítésével Fehér Lajos budapesti építészt bízták meg, aki az építkezést 726 299 koronáért vállalja.

Így épül meg a 1907-re a mai is ismert börtönépület, amely akkor 3 192 m² alapterületű telken állt.

Az intézet első vezetője Udvarlaky Miklós fogházfelügyelő volt, az intézet első orvosa Dr. Polányi Lajos, írnokai pedig Kún József és Wellmann Ede.⁶

4 Somogyi Hírlap (1904. 05. 01.) p. 2.

5 Berta Gy. (2005) p. 10.

6 Somogy Vármegye Almanachja (1908) p. 87.

A börtönvizsgáló bizottságok látták el az állam törvényességi felügyeletét a büntetés-végrehajtási intézetek felett. Az 1908-ban kiadott Somogy Vármegye Almanachja alapján a vármegyében börtönvizsgáló bizottság működött, választott tagjai Dr. Tevely Béla és Dr. Szaplonczay Manó voltak.⁷ Érdekességképpen jegyzem meg, hogy a mai napig a vármegyei főügyészségek gyakorolják a törvényességi felügyeletet.

Az intézet működése a XX. században

Azt gondolom, hogy a XX. század az emberiség modernkori történelmének legterheltebb évszázada volt. Önkényuralmi rendszerek igyekeztek sárba tiporni a demokratikus értékeket, az emberi szabadságjogokat. Az I. és a II. világháború, a fasiszta és kommunista rendszerek árnyéka a fogházra is rávetült.

Az I. világháború idején (1914–1918) a személyi állomány egy részét katonai szolgálatra hívták be, ami zavart okozott a működésben. A Tanácsköztársaság idején a börtön politikai funkciót is kapott, ideiglenesen ellenforradalmárokat tartottak itt fogva. A Horthy-korszakban (1920–1944) a börtön működése stabilizálódott, bár a gazdasági válság hatásai miatt a rabmunka szerepe felértékelődött. A II. világháború (1939–1945) idején az intézet nehezített körülmények között működött. A front közeledtével a személyi állomány néhány tagja a rend fenntartásában és az iratok őrzésében vállalt feladatot. A háború után a szovjet megszállás és az új politikai rendszer gyökeresen átalakította az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás struktúráját. Az 1956. október 23-án kirobbant forradalomról és hatásairól a fogház működésére vonatkozóan részletes jegyzetek és cikkek maradtak fent. Ezek szemlélésével és értékelésével szeretném bemutatni a forradalmi eseményeket.

Horváth László bv. hadnagy 1954-ben kezdte meg szolgálatát a kaposvári törvényszéki fogházban őrparancsnokként.⁸ Előtte a Somogy vármegyei Lengyeltótiiban található börtön vezetője volt. Október 25-től sorra alakultak a forradalmi és nemzeti bizottságok, tanácsok. Somogy vármegyében október 29-én alakult meg a Forradalmi Nemzeti Tanács. A megyei pártbizottság épülete előtt október 30-án egy nagyobb tömeg vonult fel, követelve az első titkár lemondását és a pártbizottság dolgozóinak bebörtönzését. Gyalogmenetben átkísérték a letartóztatott pártdolgozókat a börtönbe, a börtönőrséget a forradalmi tömeg megbízható emberekkel erősítette meg. Ekkor került kinevezésre Milodánovics Péter⁹ – aki 1940 és 1945 között korábban már volt az intézet vezetője –, írásos kinevezését 1956. november 01-jén vette át. Horváth László bv. hadnagy parancsnokhelyettesként maradhatott az intézetben. 1956. november

7 Somogy Vármegye Almanachja (1908) p. 51.

8 Berta Gy. (2005) p. 69.

9 Szántó L. (1995) p. 332.

04-én szovjet csapatok jelentek meg a börtön utcájában, élükön három harckocsival (páncélos jármű). Az egyik páncélos a lövegét a kapu irányába fordította, Berta Gyula, a „*Börtön, börtön, börtön*” című, a Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet alapításának 100. évfordulójára írt könyv szerzője szerint azt be is lőtte, azonban ezt a források nem erősítik meg. A szovjet katonák és az Államvédelmi Hatóság emberei letartóztatták a börtönőröket és azokat a nemzetőröket, akiket a forradalmi tömeg jelölt ki a börtönszolgálat megerősítésére. A szovjet hadi parancsnokság Kelemen Tibor bv. hadnagyot – egyes források szerint az Államvédelmi Hatóság emberét – bízta meg a börtön vezetésével. Horváth László bv. alezredes 1956. december 16-án ismételten a börtön élére kerül, ahol 1975. január 31-ei nyugdíjazásáig regnált parancsnokként.

Milodánovics Pétert a szabadságharc bukása után a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvételért 5 hónap börtönre, két év közügyektől eltiltásra és 300 forint pénzbüntetésre ítélték. Büntetését 1957. augusztus 30-ától 1958. január 28-éig töltötte. Özvegye kérelmére a vádak alól a Somogy Megyei Bíróság 1991-ben posztumusz felmentette.

Az 1956-os események után a szocialista rendszer megszilárdult. A börtön működését – a napi nehézségeken felül – társadalmi nyomás nem nehezítette. Ebben az időszakban került megvásárlásra az intézet mögötti terület, és készült el a mai II. objektum. A kaposvári börtön önfenntartásra való törekvését, gazdaságosabbá tételét a Kaposvár melletti Toponár településen működő állami gazdaság biztosította, ahol a fogvatartottak mezőgazdasági munkáltatása történt. Az intézet falain belül elektromos biztosítékok gyártásával foglalkoztatták a fogvatartotti állományt.

Az intézet jelene és jövője

A rendszerváltás után a magyar büntetés-végrehajtás visszatért a demokratikus jogállam keretei közé. A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet az európai normákhoz igazodva a humánus és a biztonság kettős követelményét valósította, valósítja meg. Az 1990 és 1997 év közötti időszakról viszonylag kevés információ áll rendelkezésünkre.¹⁰ Ezt követően az éves értékelő jelentések szerint a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet működése biztosított volt. A biztonságos működés mellett megkezdődött a XXI. század legújabb technikai vívmányainak, az informatikai és infokommunikációs eszközöknek a használata. Az 1997. évi beszámolóban a biztonsági szakterület vezetője azt rögzítette, hogy a számítógépes biztonsági rendszer megfelelően működött, valamint az URH rádiókészülékek alkalmazása bevált. A körletfolyosón mozgásérzékelő és kamera, a zárkákban kijelző gombok kerültek felszerelésre, melyek jelzései a biztonsági ügyeletre érkeznek. Az informatikai szakterület vezetője

¹⁰ Berta Gy. (2005) p. 89.

beszámolt a szünetmentes áramellátást biztosító tápegység cseréjéről, a lézernyomtatóval készített fogvatartotti azonosító képek minőségi javulásáról. A 2000-es évektől kezdve az intézet digitális átállása, és a különböző informatikai rendszerek folyamatos modernizációja valósult meg. A technológiai fejlődés, a digitális biztonsági rendszerek alkalmazása ma is kulcsterületnek számít.

A technikai fejlődés mellett hangsúlyt kapott az emberi méltóság is. 2004-ben megvalósult a zárkák mellékhelyiségeinek leválasztása a közös térből, amely szintén modernizációs lépésként értékelhető. Az eredményes társadalmi visszailleszkedést elősegítő programok folyamatosan és nagy számban valósultak meg. Az intézetben római katolikus felekezetű lelkész tart rendszeresen vallási foglalkozásokat a felújított kápolnában. A fogvatartottak részére releváns munkaerőpiaci értékkel bíró részszakmaképzéseket – mint a falazó kőműves és szakácssegéd tanfolyam – szervez az intézet. A fogvatartottak kötelező munkáltatása érdekében külső gazdasági szereplők részére bérmosási szerződéssel patyolatmosást végez az intézet. A hagyományosnak tekinthető kapcsolattartási formákon túl elektronikus úton – kép- és hangátvitelre egyaránt alkalmas szoftver alkalmazásával – is biztosított a családjukkal való érintkezés a fogvatartottak részére.

Az a véleményem, hogy a jövőbe tekinteni nem utópia. A XXI. század eddig eltelt 25 éve rádöbbsentett mindenkit arra, hogy a világban csak a változás állandó. Ez a változás a büntetés-végrehajtásban is megjelenik, a szervezet folyamatosan fejlődik. A gyors fejlődés okán nem lehet előre megbecsülni azt, hogy középhosszú és hosszútávon milyen fejlődési szakaszokat és kihívásokat kell teljesítenie a Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetnek, de egy dologban bizonyos vagyok, képes lesz rá.

Összegzés helyett köszönet

A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet története nemcsak intézeti, hanem emberi történet is. Köszönet és tisztelet illet valamennyi büntetés-végrehajtási dolgozót, aki az elmúlt 120 esztendőben a szolgálatát – legyen szó bármely politikai rezsimről, vagy akár forradalomról – a törvényes keretek között látta el. A börtön személyi állomány nélkül csak egy épület, egy épület pedig nem alkalmas arra, hogy a szabadságelvonással járó büntetéseket és intézkedéseket végrehajtsa. Arra csak a jól képzett, elhivatott személyi állomány képes. Hiszem, hogy a teljes személyi állomány hivatástudata, sokszor ember feletti helytállása biztosította az intézet megfelelő működését a viharos, legnehezebb történelmi helyzetekben is.

A Somogy Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet 29. parancsnokaként, köszönöm az elmúlt 120 év munkáját!

Felhasznált irodalom

- Berta Gyula (2005): Börtön, börtön, börtön. Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, Kaposvár
- Fejér Lajos – Ritter Ignác (1904): Magyar Pályázatok. II. évf. 4. szám. Online: <https://repozitorium.omikk.bme.hu/bitstreams/6db8a983-ee2a-4f33-b4a1-f69a3ef9b433/download> (Letöltés ideje: 2025. október 08.)
- Somogyi Hirlap (1904. május 01.) p. 2. Online: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SomogyiHirlap1904/> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Somogyi Hirlap (1905. március 08.) p. 2. Online: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SomogyiHirlap1904/> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Somogyi Hirlap (1905. szeptember 13.) p. 3. Online: <https://adt.arcanum.com/hu/collection/SomogyiHirlap1904/> (Letöltés ideje: 2025. október 09.)
- Somogy Vármegye Almanachja (1908). Online: https://tgyk.hu/sek/0714/SomogyvarmegyeAlmanachja_1908.pdf (Letöltés ideje: 2025. október 08.)
- Szántó László (1995): Az 1956-os forradalom Somogyban. Válogatott dokumentumok. Somogy Megyei Levéltár, Kaposvár